

PAMÁTKY

ARCHEOLOGICKÉ

CVIII / 2017

PEER-REVIEWED
OPEN ACCESS
JOURNAL

FOUNDED 1854

Hájek, L. 1954:

Jižní Čechy ve starší době bronzové. Památky archeologické 45, 115–192.

Jiráň, L. /ed./ 2008:

Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.

Lissauer, A. 1904:

Erster Bericht über die Tätigkeit der von der Deutschen anthropologischen Gesellschaft gewählten Kommission für prähistorische Typenkarten: Die Typenkarte der Flach- und Randäxte. Zeitschrift für Ethnologie 36, 537–572.

Mayer, E. F. 1977:

Die Äxte und Beile in Österreich. Prähistorische Bronzefunde IX/9. München.

Moucha, V. 2005:

Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen. Praha.

Novák, P. 2011:

Die Dolche in Tschechien. Prähistorische Bronzefunde VI/13. Stuttgart.

Peška, J. 2009:

Protoúnětické pohřebiště z Pavlova. Olomouc.

Ruckdeschel, W. 1978:

Die frühbronzezeitlichen Gruber Südbayerns. Ein Beitrag zur Kenntnis der Straubinger Kultur. Antiquitas R. 2, 11. Bonn.

Říhouský, J. 1992:

Die Äxte, Beile, Mei el und Hämmer in Mähren. Prähistorische Bronzefunde IX/17. Stuttgart.

Schmidt, V. 1895:

Archeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí. Hroby se skrčenými kostrami Dřínova blízce Zlonic. Památky archeologické 16/1893–1895, 719–740.

Schmidt, V. 1899:

Archeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí. Nekropole se skrčenými kostrami u Kamýku. Památky archeologické 18, 551–562.

Szpunar, A. 1987:

Die Beile in Polen I – Flachbeile, Randleistenbeile, Randmeistenmeißel. Prähistorische Bronzefunde IX/6. München.

Vogt, E. 1948:

Die Gliederung der schweizerischen Frühbronzezeit. In: Festschrift für Otto Tschumi zum 22. November. Frauenfeld, 53–69.

Rupert Gebhard — Rüdiger Krause

Bernstorf

Archäologisch-naturwissenschaftliche Analysen der Gold- und Bernsteinfunde vom Bernstorfer Berg bei Kranzberg, Oberbayern

Bernstorf-Forschungen 1

Archäologische Staatssammlung
München, München 2016
Abhandlungen und Bestandskataloge
der Archäologischen Staatssammlung,
Band 3
318 str. textu, řada bar. i čb. obr. příloh
v textu
ISBN 978-3-927806-43-6

Recenzoval:

Michal Erné

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.
Letenská 4, CZ 118 01 Praha 1
ernee@arup.cas.cz

Odstrašující případ Bernstorf

aneb učebnicový příklad toho, jak nesmí vypadat spolupráce profesionálů s amatéry

V letech 1998 a 2000 našli amatérští archeologové a dobrovolní spolupracovníci Archeologického spolku Freising Dr. Manfred Moosauer (bývalý mnichovský internista) a paní Traudel Bachmaier († 2016) při povrchovém průzkumu před plánovanou těžbou šterku na vrchu Bernstorf u obce Kranzberg v Horním Bavorsku unikátní zlaté a jantarové předměty, které rázem vyvolaly na jedné straně ohromné nadšení ze spektakulárního nálezů, na druhé pak velkou skepsi ve vztahu k jejich původnosti. Ihned po zveřejnění nálezů se totiž objevily i hlasy, označující předměty za podstrčená falza.

První předměty ze zlatého plechu zdobené vřetovanou výzdobou našel M. Moosauer 7. nebo 8. srpna 1998. Při následných průzkumech bylo nalezeno celkem 21 zlatých plechů, poslední dva (spirálovitý zlatý plech a zlatá veslovitá jehlice) pak 30. září téhož roku. Dva jantary s rytou výzdobou našli M. Moosauer s T. Bachmaierovou o dva roky později. Jantar s rytinou vousatého mužského obličje (objekt A) dne 11. listopadu, jantarovou „pečet“ s vyrytými znaky interpretovanými jako mykénské lineární písmo B (objekt B) pak 18. listopadu 2000. To ale zdaleka není všechno. Na lokalitě Bernstorf bylo doposud nalezeno celkem 56 jantarových předmětů či zlomků – 48 zlomků neopracovaného, surového jantaru a 8 zlomků opracovaných, z toho šest s vrtáním a dva s rytou výzdobou (viz výše; Bähr 2016, 267–268).

Senzačním nálezům i jejich objevitelům se dostalo velké pozornosti ze strany médií; politické reprezentace. V populárně laděných časopiseckých článcích byla lokalita označována za „bavorskou“ či „německou Tróju“ a uvažovalo se dokonce o přítomnosti „řeckých písařů“ přímo na místě. Oba nálezci byli v tisku označováni jako „Schliemanns vom Ampertal“ a společnou knihu o jejich nálezů (Moosauer — Bachmaier 2000; 2005) jim opakovaně vydalo i renomované vydavatelství Theiss. M. Moosauer se pak za své zásluhy v oblasti kultury dočkal i vysokých světských ocenění – v roce 2009 zemské medaile ve zlaté zemi Horní Bavorsko (Bezirksmedaille des Bezirks Oberbayern) a o pět let později

(2014) bavorského státního vyznamenání (Bayerische Verfassungsmédaille). Již v roce 2010 převzal M. Moosauer další významné ocenění – Spolkový kříž za zásluhy (Bundesverdienstkreuz am Bande) – přímo z rukou tehdejšího spolkového prezidenta Christiana Wulffa. Předměty byly vystaveny v expozici Archäologische Staatssammlung v Mnichově. Neutuchající iniciativa M. Moosauera pak vyústila roku 2014 ve zřízení Bronzezeit Bayerns Musea v Kranzbergu, věnujícího se především prezentaci jeho nálezu. Německá ZDF dala v rámci programu Terra X vzniknout dokonce dvoudílnému hranému dokumentu „Die Bernsteinstraße“, ve kterém nás archeolog Timo Ibsen provází z Egypta (na základě prvních analýz zlatých předmětů se dokonce uvažovalo o egyptském původu použitého zlata) přes Sýrii (Qatna), Mykény a Alpy do „metropole doby bronzové“ v Bernstorfu a dále až do domoviny jantaru na pobřeží Baltského moře. Pozornost věnovala nálezu ve své populárně laděné knize „Das Bernstorf-Orakel: Eine lange Reise in der Bronzezeit“ i archeoložka A. Hänsel (Hänsel 2007), manželka jedné z nejvýznamnějších a nejlivnějších osobností výzkumu doby bronzové, prof. B. Hänsela. Výzkum lokality byl po zmíněných nálezech štědře financně podpořen i několika víceletými projekty DFG. Kolem nálezu vznikl a již téměř dvacet let se udržuje obrovský humbuk. Pojdme ale zpět na místo činu.

Po celou dobu přetrvávala u velké části odborné obce značná skepse ve vztahu k pravosti nálezů, ze strany nálezců/„spolunálezců“ (zejména oba autoři zde „recenzované“ monografie z roku 2016, Prof. Dr. Rupert Gebhard z Archäologische Staatssammlung München a Prof. Dr. Rüdiger Krause z Goethe-Universität Frankfurt a. M. a jejich týmy) pak úsilí o prokázání jejich pravosti a autenticity zvláště pomocí analýz použitých materiálů a technologií. Tyto oboustranné snahy postupně vyústily v téměř nesmiřitelný osobní antagonismus jmenované dvojice zejména vůči Prof. Dr. Ernstu Pernickovi (Kurt-Engelhorn-Zentrum für Archäometrie, Mannheim), případně Prof. Dr. Haraldmu Mellerovi (Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt, Halle-Saale). Autoři recenzované publikace, R. Gebhard a R. Krause, se, bohužel, nedokázali vyvarovat ani osobních invektiv a dehonestací. Situace eskalovala zejména po mezinárodní konferenci „Die Gold und Bernsteinfunde von Bernstorf – Authentizität und Kontext in der Bronzezeit Europas“, která se konala 12.–14. října 2014 v prostorách Archäologische Staatssammlung München (ASM) a kde se diskutovalo o výsledcích nejnovějších materiálůvých analýz provedených E. Pernickou, naznačujících, že v případě bernstorfského zlata jde patrně o moderní napodobeniny. Pernicka totiž zjistil, že zlato, které bylo použito k výrobě předmětů nalezených na Bernstorfu, je tak čisté, že muselo být vyrobeno v moderní době a vyčištěno pomocí elektrolýzy. Proto jsou z něho vyrobené předměty s největší pravděpodobností moderní napodobeniny. Výsledky analýz s tímto závěrem E. Pernicka také publikoval (Pernicka 2014a; 2014b).

Člověk by čekal jakousi elementární reflexi u dlouholecích zastánců bernstorfských nálezů. Ta se ale nedostavila. Právě naopak. Výsledkem je zde recenzovaná práce. Autoři setrvávají v obhajobě pravosti a autentičnosti zlatých a jantarových nálezů z Bernstorfu, pročež snášejí další a další argumenty. To jim ale nestačí. Protože nejlepší obranou je útok, v první řadě napadají a zpochybňují práci některých jiných kolegů – zejména týmu analyzujícího nálezy z Nebry (Sachsen-Anhalt), stejně jako tento nálezu samotný. To že místy používají dehonestujících osobních invektiv, jsem už výše zmínil. Kladu si v této souvislosti otázku, zda mají profesoři Gebhard a Krause podobný styl zapotřebí. Ani v jednom ze svých článků (Pernicka 2014a; 2014b) jim totiž Pernicka nezavdal svojí argumentací ani stylem psaní k podobnému jednání příčinu. Možná jim už pomalu nezbyvá nic jiného, nežli přejít od odborných argumentů k osobním útokům. Manévrovací prostor mají totiž zastánci pravosti bernstorfských nálezů stále menší.

Oba autorské kolektivy snášejí řadu technických a technologických argumentů, které jsou laikovi mnohdy stěží pochopitelné a v diskusi by nebylo korektní se stavět na jednu či druhou stranu. Zůstanu proto u archeologie, protože jde především o archeologický nálezu a jako takový je proto nutné ho v první řadě analyzovat a interpretovat. Přidržíme se základní kritiky pramenů – nálezů samotných. Výsledky veškerých dalších sebedetailnějších a seberafinovanějších technických a technologických analýz musí z tohoto pohledu zůstat až druhotné. V první řadě je nutné podrobit kritice nálezuové okolnosti tolik diskutovaných předmětů a jejich archeologický kontext. Jestliže totiž loď neplave, není podstatné, je-li hezká.

Vydeme zde z údajů publikovaných v samotné recenzované knize, zejména pak v kapitole Claudie Rohde z mnichovského Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege (Rohde et al. 2016, 275–287). O výsledky výše zmíněné konference, naznačující možnost zfalšování celého nálezu, se totiž aktivně zajímala živá i tištěná média, což bylo pro Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege (dále BLfD) podnětem k rekonstrukci nálezuových okolností zlatých a jantarových předmětů z lokality Bernstorf, „soweit dies aus den amtseigenen Unterlagen möglich ist“ (s. 275). Tohoto úkolu se jako hlavní editor ujala právě Claudia Rohde, M. A. Jako podklady jí vedle výpovědí řady přímých účastníků výzkumů BLfD v letech 1998–2007 sloužila dokumentace z výzkumů, zprávy, deníky a také dochovaná korespondence. Sama autorka vyzdvihuje důležitost důkladné revize nálezuových okolností, kterým se buď věnuje jen okrajová pozornost, nebo bývají v publikacích často považovány za nepochybné a jasné (s. 275). Tamtéž hned na začátku jasně uvádí, že „für keinen einzigen der Gold- oder Bernsteinfunde liegt eine zeichnerische oder fotografische Dokumentation vor“. Co dodat?

Nejpozději od doby systematického výzkumu lokality prováděného BLfD v letech 1998–2007 je jasné, že zdejší opevněné sídliště z doby bronzové patří k významným památkám nadregionálního významu (275). Nebylo tomu ale tak vždy. Možná i to bylo příčinou, že BLfD nezaulal ke zdejšímu výzkumným aktivitám z památkového hlediska ideální postoj (s. 275).

Kapitola je pokusem o zcela korektní a nestrannou analýzu nálezuových okolností na základě dochovaných archivních materiálů a v probíhající debatě o pravosti zlatých a jantarových předmětů nalezených na lokalitě nezaujímá žádné stanovisko. Kromě písemností dochovaných v archivu BLfD vycházela autorka mj. i ze zápisků a sdělení Erwina Neumaira, zakladatele a dlouholetého předsedy Archäologisches Verein Freising a „Kreisheimatpflegera“. Interpretace nálezu Dr. Manfredem Moosauerem, svého času výkopcem a posléze i nálezcem valné většiny zlatých a jantarových artefaktů, vycházejí z jeho publikací. Jak autoři sami dodávají, chtějí do probíhající diskuse vnést i informace, které doposud nebyly brány příliš v potaz (s. 276).

Důvod a průběh výzkumu v letech 1994–1997. Vzhledem ke svému zájmu o počátky železářství se pozdější nálezu zlatých a jantarových předmětů Dr. Manfred Moosauer obrátil již počátkem 90. let 20. století na Archeologické sdružení ve Freisingu, aby se mohl seznámit s příslušnými lokalitami v této oblasti. Předseda sdružení E. Neumair († 2015) a jeho členka Gertraud Bachmaier († 2016) ho mimo jiné upozornili i na tehdy ještě odbornému světu bližší neznámou lokalitu Bernstorf. Výchozím bodem pozdějšího výzkumu bylo hledání potenciálních pozůstatků pravěkého železářství. To z počátku probíhalo ve spolupráci s H. J. Ungerem z Geologického zemského úřadu (Geologisches Landesamt). První vykopávky proto započaly v roce 1994 jako geologický výzkum. V souladu s bavorským památkovým zákonem proto nebylo k jeho provádění potřeba žádné povolení. BLfD proto souhlasil s podmínkou, že E. Neumair bude jako Kreisheimatpfleger výzkum dozorovat (s. 276). Brzy nabyli výkopci přesvědčení, že objevili vícero laténských železářských pecí. Už

první ¹⁴C datum z roku 1995 přineslo ale jiný výsledek – 1675–1510 př. Kr. Za účelem jeho prověření inicioval M. Moosauer provedení řady přírodovědných analýz a v roce 1995 dokonce pozval na lokalitu R. Pleinera jako specialistu na pravěké železářství, aby dosavadní nálezy posoudil. R. Pleiner přesvědčil nakonec M. Moosauera, že na Bernstorfu nenalezl pozůstatky keltského železářství – strusky a zbytky pecí, ale něco zcela jiného. A tak na podzim toho roku prezentoval M. Moosauer lokalitu jako „*Glasschlackenwall*“ z doby železné (277). Podle prvních výsledků přírodovědných analýz měl val pocházet z doby kolem 500 př. Kr. (podle termoluminiscence) a hořet při teplotách mezi 1100 až 1350 °C. Už během roku 1996 se ale postupně prosadil názor, že nemusí jít o „*Glasschlackenwall*“ z přelomu doby halštatské a laténské, ale o naleziště ze střední doby bronzové. K tomu přibyla v r. 1997 nová data ¹⁴C (1515–1410 př. Kr.) a v r. 1998 dendrochronologické datování dochovaných zuhelnatělých dřev do 2. pol. 14. stol. př. Kr. Až do této doby nevzbuzovaly aktivity Archeologického sdružení Freising ani M. Moosauera u BLfD větší zájem i proto, že většina informací byla získána pomocí přírodovědných metod – žádný archeologický /datovací/ materiál tehdy ještě z lokality nepocházel, což byl také důvod pochybností o skutečném stáří objeveného valu. Tehdejší náměstek ředitele archeologického oddělení BLfD S. Winghart proto navrhl doplnit doposud zjištěné situace o „*Baggerschnitt*“, který následně potvrdil existenci příkopu ležícího před valem s dřevohlinitou konstrukcí („*Holzderdemauer*“).

Záhy na to (10. září 1996) vyšel v *Süddeutsche Zeitung* článek, uvádějící mimo jiné, že odkryvy zdejšího valového opevnění dobře pasují k pověsti o zmizelém městě mezi Tünzhausenem a Kranzbergem. „*Auch Moosauer ist davon überzeugt*“, píše se dále, „*daß man damals einen so mächtigen Wall nur gebaut hat, um etwa eine größere Stadt zu schützen. Die könnte ja auch auf einem wichtigen Handelsweg gelegen haben, was ihre bedeutung unterstreichen würde*“ (s. 279). I když S. Winghart označil tehdy předloženou hypotézu jako „*zu weitreichend*“ (s. 279) a vyzval Moosauera k užší spolupráci s BLfD, džin už byl z lahve venku. A začal se činit.

M. Moosauer byl opakovaně vyzván k předložení dokumentace k posouzení BLfD, aby se mohlo rozhodnout o dalším postupu. To se neobešlo bez konfliktů, protože patrně nepřiliš ochotně předkládaná dokumentace nebyla kompletní a eufemisticky řečeno patrně neodpovídala zvyklostem. Po nedorozumění Kreisheimatpflegera E. Neumaira a M. Moosauera, který nechal bez dokumentace zasypat Neumeirem povedené „*Baggerschnitte*“, vyvinulo Archeologické sdružení Freising iniciativu za účelem odebrat M. Moosauerovi oprávnění k provádění výzkumu. Stanovisko BLfD formuloval S. Winghart – k pokračování výzkumu není důvod, BLfD navrhuje ho zastavit a zpracovat výsledky dosavadních aktivit, které mohou být dobře využitelné v případě, že z důvodů pokračující těžby písku bude ve střednědobém výhledu rozsáhlejší výzkum lokality nezbytný (s. 280). V únoru 1997 zrušil Landratsamt Freising „*die Erlaubnis für die Ausgrabungen in Bernstorf*“ (s. 280). M. Moosauer sdělil, že výzkum ukončí, zasype a dokončí dokumentaci, což mělo ještě nějaký čas trvat, protože údajně jen fotografií bylo pořízeno přes 3000 (ještě koncem roku 1999 však BLfD žádnou odpovídající dokumentaci nepředal /s. 280–281 /). M. Moosauerovi bylo jasně sděleno, že zrušení povolení k výzkumu má výhradně vědecké a ne osobní důvody a že nejdříve musí být vyhodnoceny a interpretovány výsledky dosavadních výzkumů, aby se mohlo dále pracovat „*mit konkreten Fragestellungen*“.

V té době už bylo také jasné, že se vzhledem k plánovanému pokračování velkoplošné těžby na lokalitě bude muset realizovat rozsáhlejší výzkum. K tomu došlo koncem roku 1997, kdy dostala příslušná firma povolení k rozšíření těžby, aniž by to příslušný úřad sdělil či dokonce konzultoval s BLfD. Po složitých jednáních se ukázalo, že plocha určená k těžbě sice nezasahuje do areálu za památku již

zapsaného středověkého opevnění „*Schanz*“, zasahuje ale opevněný areál doby bronzové, který ovšem v té době ještě nebyl v plném rozsahu poznán a zdokumentován a nebyl proto ani nijak chráněn. Následkem toho vzplanul prudký konflikt, protože dokumentace a informace dodané (nebo spíše nedodané) M. Moosauerem nebyly z pohledu BLfD dostatečné ke zdůvodnění zamítnutí pokračování těžby na lokalitě. M. Moosauer potom shrnul své dosavadní poznatky o lokalitě, upozornil na potřebu celkové ochrany opevněného areálu a spolu s dalšími (R. Gebhard, F. Schubert, T. Bachmaier) také publikoval první souhrnnou studii k lokalitě Bernstorf (Moosauer et al. 1998). Mimo jiné uvádí, že „*die Burganlage von Bernstorf zentraler Kristallisationspunkt einer größeren Siedlungskammer ist und deshalb ihre Bedeutung vor diesem Hintergrund gesehen werden muß*“ (s. 281). Dále uvádí, že na základě rozhovorů s dřívějšími pracovníky těžební firmy „*zahlreiche und auch spektakuläre Funde zu Tage gekommen /waren/, die weder gemeldet wurden, geschweige denn untersucht werden konnten*“ (s. 281). Ze svých výzkumů zmiňuje Moosauer keramiku, sílexy, a jeden „*ganz singuläres Stück von Bernstein*“ (s. 281), popisovaný Moosauerem jako „*durchbohrtes, 5 cm langes Bernsteinstück*“ (Moosauer et al. 1998, 278) nalezený 27. května 1997 (s. 281). Tento předmět ale nebyl, bohužel, Moosauerem nikdy publikován. Další diskuse mezi M. Moosauerem a S. Winghartem pak byla opět zejména o tom, že BLfD není rozhodovacím, ale doporučujícím a konzultativním orgánem a každé jeho doporučení, vedoucí následně k omezení uděleného těžebního práva, musí být řádně zdůvodněno, což ale nebylo na základě M. Moosauerem dodaných (nedodaných) podkladů či jejich první odborné publikace možné (Moosauer et al. 1998). Nedostatek relevantních informací byl podle S. Wingharta způsoben M. Moosauerem a ne BLfD, a M. Moosauer byl opět opakovaně žádán o vydání terénní dokumentace z jím prováděných výzkumů (s. 282).

Výzkum BLfD v letech 1998–2007. Po rozsáhlém geomagnetickém měření započal BLfD v červenci 1998 v předstihu před plánovanou těžbou výzkum dvou řezů valem. V témže měsíci předal M. Moosauer BLfD první díl své dokumentace „*in Form von Befund- und Fundlisten sowie einem Teil der Zeichnungen*“ a opět prosazoval kompletní vynětí některých částí opevnění z těžby, což ale, podle sdělení S. Wingharta, nebylo podle platných zákonů možné. Až po vyhodnocení prvních výzkumů BLfD ke konci srpna 1998 bylo s konečnou platností ověřeno datování valu a první nálezy zlatých plechů na začátku srpna (viz níže) byly pro S. Wingharta dokladem toho, že „*auch der Innenraum nicht fundfrei war*“ (s. 282). Doporučil proto na základě platných zákonů ne sice úplné zastavení těžby, ale poskytnutí dostatečného času k provedení regulérního výzkumu. Formuloval také obvyklé zadání archeologicky sledované skrývky nadloží na ploše plánované těžby pomocí UDS s plochou lžící. Na základě geofyzikálního měření byla pak celá plocha ohraničená opevněním zapsána na seznam památek. Konflikt pohledů na úkoly památkové péče tím ale nezmezil. Podnět k dalším hádkám zavdaly také pochybnosti o autenticitě zlatých předmětů nalezených počátkem srpna 1998, vyjádřené E. Neumeirem a jeho ženou (Neumeir se vyjádřil v tom smyslu, že Moosauer přivezl nalezené zlaté předměty z Řecká atd. /s. 283/). Tyto spory vyústily v Moosauerův požadavek na odvolání Neumeiera z funkce Kreisheimatpflegera. S následným výzkumem povolilo napětí mezi Moosauerem a BLfD a zároveň se prohlubovalo poznání lokality, takže v roce 2000 mohl vedoucí výzkumu K. H. Rieder konstatovat, že postuláty autorů zmíněného článku (miněno Moosauer et al. 1998) byly oprávněné, a že „*die eindrucksvolle Befestigungsanlage der Bronzezeit aus Bernstorf gab inzwischen konstruktive Details zu erkennen, die sie in ihrer überregionalen Bedeutung, ja in ihrer Schlüsselposition bestätigen*“ (s. 283). V následujících letech prováděl BLfA ve spolupráci s různými dalšími subjekty (*Grabungsfirmen*) nezbytné výzkumy v předstihu před těžbou.

Na výzkum BLfD navázal v letech 2006–2015 další systematický výzkum Institutu für Archäologische Wissenschaften der Goethe-Universität Frankfurt ve spolupráci s Archäologische Staatssammlung München, od roku 2010 finančně podpořený i grantem DFG (s. 45). O jeho výsledcích nejsme zatím detailněji informováni, víme však, že v jeho průběhu nebyl nalezen žádný další jantarový ani zlatý předmět, podobně jako při předcházejícím výzkumu provedeném BLfD, přestože Moosauerovy náhodné nálezy pocházely z následně detailně archeologicky zkoumaných ploch!

Dnes víme, že zkoumané hradiště s celkovou rozlohou kolem 12,5 ha a délkou opevnění ca 1,6 km (s. 46) nepochází ze sklonku starší doby bronzové (kam bylo původně i díky zlatým a jantarovým „mykénským“ nálezům datováno), ale že kmeny použité k výstavbě dřevohlinitého opevnění byly poraženy až kolem nebo krátce po roce 1340 BC (s. 47–48, 56). Patrně nedlouho po svém vybudování ale opevnění při vysokém žáru téměř kompletně shořelo (s. 48). Na základě různých indicií (patrně pouze jednofázové osídlení bez většího chronologického rozptylu, absence výraznějších stop osídlení na ploše hradiště ...) uvažují autoři v případě hradiště pouze o „einer kurzen Benutzungszeit“ (s. 48).

Nálezové okolnosti zlatých a jantarových předmětů.

Mohou být částečně rekonstruovány z údajů v úředních aktech dochovaných v BLfD. Jak autorka uvádí, na rozdíl od některých dodatečných publikací může dochovaná korespondence spíše zprostředkovat bezprostřední dojem z celé situace (s. 283). Následuje místy komplikovaný popis nálezových okolností rekonstruovaných pomocí údajů z dochovaných dokumentů, který se zde pokusím rozklíčovat a interpretovat.

Začátkem září 1998 píše Moosauer Winghartovi dopis, dle něhož po sobotě 8. srpna (první zlatý plech našel M. Moosauer za přítomnosti T. Bachmaierové, na dochovaném videu je ale vidět datum 7. srpen 1998), tedy po ukončení oficiálního výzkumu BLfD, bylo nalezeno větší množství zlatých plechů (v rozporu s údajem uvedeným v *Gebhard u. a. 2014*, 763 neinformovali BLfD o nálezů sami nálezci Moosauer a Bachmaierová; ještě následující úterý nevěděl S. Winghart o nálezech nic). Moosauer v dopisu píše, že v dubnu 1998 přislíbené sondy sice profaly val, ale vnitřní plochy hradiště se vůbec nedotkly. Aniž by byl kdokoli přítomen, odstranily bagry na velké ploše chystané k těžbě kořeny, přičemž přítom byla podle Moosauera „die noch vorhandene Kulturschicht mit prähistorischen Funden ohne jegliche Beobachtung fast vollständig planiert und entfernt“ ... „Zahlreiche Keramikfragmente, Mahlsteine und Bernsteinstücke /neopracované kousky jantaru jsou uvedeny v některých publikacích náleze, v dokumentech BLfD ale není o jejich existenci žádná zmínka/ ...geben eine Vorstellung vom Ausmaß jetzt schon unwiederbringlicher Verluste“ (s. 283). Ke zde nalezeným zlatým předmětům uvádí Moosauer, že je našel mezi několika odstraněnými kořeny, které ještě nebyly odvezeny na deponii (s. 284) a že šlo o „unglaublicher Glückfall, daß die Goldteile aus dem schon sekundär verlagerten Erdreich entnommen werden konnten“, protože ležely zcela nechráněny (s. 284). Jak Moosauer dále píše, byly by „ohne meine verantwortungsvolle Eigeninitiative und sofortige Bergung unwiederbringlich verloren gegangen“ (s. 284). Neopomenul také obvinít S. Wingharta: „In unverantwortlicher Weise haben Sie auf jegliche Beobachtung der Abraumarbeiten verzichtet“, zatímco „In einer Notaktion hat dann Herr Dr. R. Gebhard mit seinen Mitarbeitern von der Prähistorischen Staatssammlung mit Hilfe meiner detaillierten Hinweise noch weitere zugehörige Goldfunde geborgen“ (s. 284). Následně probíhaly další průzkumy za účasti pracovníků ASM (Archäologische Staatssammlung München) a BLfD.

Zajímavé a velmi ilustrativní informace najdeme např. ve zprávě o průzkumu pomocí detektoru kovů dne 21. srpna

1998: „Gleich zu Beginn der Suche fand man zwischen den Baumstümpfen ein oder zwei zusammengefaltete Goldbleche, die weitere Suche von etwa 9 bis 11 Uhr in der Umgebung der Fundstelle blieb erfolglos“ (s. 284). Kolem jednácté se objevil Moosauer a ohlásil na další půlhodinku jednu známou, o které se vyjádřil v tom smyslu, že „sie habe hellseherische Fähigkeiten“, tedy **jasnovidecké schopnosti** ☺. Při příchodu prohlásila: „sie habe das Gefühl, es sei noch etwas zu finden und zeigte auf eine Stelle etwa 5 Meter entfernt von der ersten Fundstelle am Rand der angehaften Baumstümpfe“. Asi za půl minuty na to byl přesně na označeném místě nalezen další zlatý plech ☺ (s. 284).

Také v následujících dnech se našly mezi vyoranými kořeny další zlaté předměty včetně jednoho provrtaného jantaru. V roce 1999 bylo nalezeno dalších pět provrtaných jantarů. Autorka jakoby na okraj poznamenává, že zaměstnanci BLfD nebyli těmto nálezům přítomni a zprávy o nich pocházejí od pracovníků ASM (s. 285). Dr. Martin Pietsch (BLfD), který byl této události osobně přítomen a v dochované zprávě ji celou popsal, si k věci poznamenal: „Gibt es heutzutage ‚hellseherische Fähigkeiten‘ oder war der Dame die Fundstelle schon vorher bekannt?“

Na podzim roku 2000 pokračovaly práce pod stále větším tlakem těžební firmy. Povrchové vrstvy se nejprve odklízely ručně, vzhledem k absenci nálezů se ale po nějaké době přikročilo k jejich mechanickému odstranění. Materiál byl uskladněn na k tomu připravené ploše s recentním podloží. Po domluvě s vedoucím výzkumu K. H. Riederem prozkoumávali později Moosauer a Bachmaierová části této přemístěné zeminy. Podle Riedera proto, že po jednom prudkém dešti měli Moosauer a Bachmaierová na povrchu přemístěného materiálu najít střepy. „Bei der Suche fanden Moosauer und Bachmaier außerhalb der Grabungszeiten, am Samstag, den 11. November 2000 („Gesicht“) und am Samstag, den 18. November 2000 („Siegel“) die beiden Bernsteinhjekte“ (s. 284). Z roku 2000 jsou v dokumentaci BLfD zaznamenány ještě dva náhodné nálezy jantaru, které učinili Moosauer a Bachmaierová (s. 285).

Během další výzkumné kampaně BLfD mezi dubnem a listopadem 2001 našla Bachmaierová mezi odděleně uskladněným materiálem z nadloží další tři kousky jantaru. Během výzkumu v květnu až listopadu 2002 našel pracovník Theodor Lup při prohlížení vykopaného materiálu z kontextu 1320 další kousek jantaru (vrstva popisovaná jako „...krustenartig verzierte Schicht aus dem Kernbereich der Brandzone der Holz-Erde-Mauer“ – že by jantar nehořel? ☺). Po dvouleté pauze následoval další terénní výzkum v květnu až září 2005. Při tom byl nalezen další zlomek jantaru, a to „außerhalb der Grabungsfläche auf der Außenseite des Walls, an dem die freiwilligen Helfer Moosauer, Bachmaier, Gerhard Mittermaier und Völker Körner“ odstraňovali drny (s. 285–286). Jantar nalezl Gerhard Mittermaier. Podle dochované poznámky vedoucího výzkumu (P. Freiberger) byl Mittermaier z legrace vyhlášen „pracovníkem dne“ a následuje: „Herr Mittermaier wollte dieses Lob so nicht annehmen und wandte sich an Herrn Dr. Moosauer: ‚Aber Du hast doch gesagt, ich soll hier kratzen.‘ Herr Dr. Moosauer erwiderte sinngemäß, das tue nichts zur sache, er, Herr Mittermaier, sei schließlich der Finder, woraufhin Herr Mittermaier wiederholte: ‚Du hast gesagt, ich soll hier kratzen.““ (s. 286) ☺. Co dodat – no Moosauer, no amber. Při následující kampani v září až listopadu 2007 se žádný další jantar nenašel.

Facit. Od roku 1994 probíhající výzkum na lokalitě Bernstorf se v prvních letech neobešel bez konfliktů mezi výkopcem M. Moosauerem a BLfD, které vyvrcholily v roce 1998 a byly způsobeny zejména tím, že M. Moosauer nebyl schopen předat BLfD relevantní terénní dokumentaci a další informace o svých výzkumech. V souvislosti s rozšířením těžby převzal v roce 1998 další výzkum BLfD. Teprve tehdy se vyjasnila otázka kolem datování a významu lokality. Až po ukončení tohoto prvního výzkumu BLfD došlo k obje-

vení zlatých předmětů – teprve díky nim bylo také lokalitě přiznáno její výjimečné postavení.

Zajímavý je následující postřeh autorky kapitoly. C. Rohde uvádí, že „Bernstorfer Forschungsgruppe um Rupert Gebhard und Rüdiger Krause“ (s. 286) považuje nalezené zlaté předměty tím spíše za autentické, „als [...] Teile des Goldfundes bei einer Nachuntersuchung durch die Archäologische Staatssammlung geborgen wurden und die verzierten sowie einige der mehr als zehn unverzierten Bernsteine während der Grabungen des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege [...] im Jahre 2000 zu Tage kamen“ (s. 286; Bähr et al. 2012, 6). Z toho vznikl opakovaně dojem, „dass die Auffindung, Bergung und Dokumentation der Bernsteinfunde zu großen Teilen aus gesicherten Schichtzusammenhängen im Zuge von Ausgrabungen des BLfD durch seine Mitarbeiter erfolgte. Diese Darstellung, so oder in abgewandelter Form in verschiedenen wissenschaftlichen Publikationen nachzulesen (zuletzt bei Gebhard u. a. 2014, 763ff), muss aus Sicht des BLfD korrigiert werden“ (s. 286). Jako příklad mylné informace uvádí autorka tvrzení R. Gebharda, že „[...] die mehrzahl der Fundstücke [...] konnte [...] durch Mitarbeiter der Prähistorischen Staatssammlung, des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege und freiwillige Helfer fachgerecht geborgen werden [...]“ (Gebhard 1999, 1)“ a konstatuje, že tvrzení, že se BLfD podílel na většině nálezů, neodpovídá skutečnosti – jeden pracovník BLfD byl přítomen pouze v jednom dni, ale na samotném nálezu se nepodílel. „Eines der Goldbleche konnte dabei nach zweistündiger, erfolgloser Suche erst nach dem Hinweis einer Bekannten von Moosauer im Bereich der verlagerten Baumstümpfe gefunden werden. Keiner der Goldfunde wurde in situ geborgen“ (s. 286). Jak uvádí C. Rohde, **žádný ze zlatých předmětů se nenašel in situ**. Důkaz pravosti předmětů přenesli tedy R. Gebhard s R. Krausem metodicky naprosto nesprávně o úroveň výše – do roviny materiálových analýz. O závěrech E. Pernicky v tomto směru už byla řeč.

Jantar. Obráťme ještě na chvíli pozornost ke druhé skupině spektakulárních nálezů – k jantaru. Ve všeobecnou známost vešly především dva „nejzajímavější“ předměty – 1. jantar s vyrytým obličejem a 2. jantarová „pečeť“ se znaky lineárního písma B – německými kolegy v publikaci nazývané příznačně „Gesicht“ a „Siegel“. Nesmíme ale zapomínat, že z areálu bronzového hradiště pochází dnes **celkem 56 kusů jantaru**, z toho 48 zlomků neopracovaného, surového jantaru a 8 zlomků opracovaných, z toho šest s vrtáním a dva s rytou výzdobou – zmíněné „Gesicht“ a „Siegel“. Problém všech těchto předmětů spočívá v tom samém, jako je tomu u předmětů vyrobených ze zlata. Jak píše V. Bähr (Institut für Archäologische Wissenschaften, Abt. III Vor- und Frühgeschichte, Goethe-Universität Frankfurt; Bähr 2016, 272) „Von den 56 (+1) Bernstorfer Bernstein stammen somit nur drei Stücke aus Grabungskontexten. Dabei lagen die 1997 und 2005 gemachten Funde in Erosionsschichten ohne Befundzusammenhang und das 2002 geborgene Bernsteinstück wurde nicht in situ entdeckt. Während der 2007 und von 2010 bis 2015 von der Goethe-Universität Frankfurt a. M. durchgeführten Grabungen wurden keine weiteren Bernsteinfunde dokumentiert“. Podobně uvádí v další kapitole C. Rohde (s. 286), že během celých deseti let výzkumu mezi léty 1998 a 2007 „konnte lediglich im Jahr 2005 ein Rohbernstein stratigraphisch zugeordnet werden – nämlich der obersten Schicht 4. Die Entdeckung erfolgte durch einen Freiwilligen Helfer auf Hinweis von Moosauer“ (k tomu viz výše) ☺.

V roce 2017 se důkladné analýze jantarových předmětů ve své studii věnovala Kate Verkooyen (Verkooyen 2017). Je s podivem, že teprve ona, a ne autoři výzkumu, publikovala podrobný katalog jantarových nálezů z Bernstorfu. Autorka se obsáhle věnuje zejména technologické analýze jantarových předmětů a všech výrobních i jiných mikroskopických stop, které na nich bylo možno sledovat. Na základě svého výzkumu dospívá k jednoznačnému závěru, že „none of the amber was deposited at Bernstorf during the Bronze Age, but was placed there by a person or persons unknown

in the much more recent past“ (s. 183) a protože navíc neexistuje jediný důkaz spojující některý z jantarových předmětů s jakýmkoli archeologickým kontextem doby bronzové, „there is not a single, ultimately non-hypothetical argument supporting the assumption that we are dealing with amber objects which have their origin in the Bronze Age“ (s. 183).

Z předložených argumentů zmíním jen některé: 1. Výjimečná svěžest, průsvitnost, světle žlutá barva a neovětralý (nezkorodovaný) stav „pečeti“ – tuto kombinaci vlastností je možné pozorovat pouze na nově zpracovaném jantaru, pokud není uložen v podmáčeném prostředí, což ale není případ Bernstorfu; 2. Ostré hrany rytých linií výzdoby a velmi jemné (vlasové) stopy po nástrojích viditelné na obou předmětech, zejména na „pečeti“ – které nelze očekávat v půdních podmínkách běžných na lokalitě; 3. Kompletně neovětralé (nezkorodované) povrchy některých jantarů (Bo1, Bo9, Bo13) – nelze očekávat ze stejného důvodu; 4. Zřetelné fluoreskování pod ultrafialovým světlem projevující se u obou jantarů („tvář“ i „pečeť“) – naprosto jasná známka jejich recentního opracování, protože fluorescence se objevuje pouze na čerstvě opracovaných jantarech a mizí během několika měsíců; 5. Ryté linie výzdoby jsou zahloubeny do zkorodovaného povrchu, jejich povrch ale zkorodovaný není; 6. Výzdoba se zahlubuje do žárem načernalého povrchu některých jantarů (údajně pozůstatek požáru opevnění), ale povrch rytých linií výzdoby známky žádného žáru nevykazuje atd.

Dovolím si připojit i jeden argument čistě archeologický – celá kolekce jantarových předmětů z Bernstorfu výrazně vybočuje z portfolia soudobých jantarových nálezů. Ani jeden z předmětů nalezených na hradišti nemá bližší analogii v soudobých jantarových nálezech a z hradiště nepochází ani jeden jantarový předmět typologicky odpovídající běžnému profilu jantarových nálezů z hrobů či depotů té doby (srovnej např. Woltermann 2016).

Už jen jako bonbónek na závěr budíž zmíněno, že v dolní části „pečeti“ je vyryt symbol, který svým tvarem jako by z oka vypadl nalezenému zlatému „diadému“ ☺.

Poučení. Před závěrečným komentářem ještě shrňme, že:

1. Ani jeden z 21 zlatých a 56 jantarových předmětů nebyl nalezen *in situ* a nepochází z archeologického kontextu, který je možné prokazatelně spojit s dobou bronzovou;
2. Všechny zlaté i jantarové předměty byly nalezeny amatérskými spolupracovníky Moosauerem a Bachmaierovou, a to buď přímo, nebo z jejich podnětu;
3. Během následujících téměř 20 let trvajících velkoplošných výzkumů (BLfD, Goethe-Universität Frankfurt) nebyl nalezen ani jeden zlatý či jantarový předmět, a to přesto, že probíhaly i přímo na plochách, na kterých předtím Moosauer a Bachmaierová předměty z těchto materiálů našli;
4. Použití zlato vykazuje parametry srovnatelné s recentním průmyslově vyráběným zlatem, které nebylo možné v době bronzové technologicky vyrobit;
5. Použitý jantar vykazuje prokazatelné stopy recentního opracování, které by se při delším uložení v půdních podmínkách lokality nedochovaly, a z něho vyrobené předměty byly na lokalitě uloženy mnohem později, nežli v době bronzové, patrně až v posledních letech či měsících před jejich nalezením – to se ostatně dá předpokládat i o nálezích zlatých.

Ponechávám zde už zcela stranou otázku, kdo tyto zlaté a jantarové předměty vyrobil a kdo a proč je umístil na hradišti tak, aby mohly být posléze nalezeny. Zda šlo o snahu zviditelnit ohroženou lokalitu, zviditelnit sebe sama, získat slávu a osobní pocty či příslib finančního zisku, to bude možná otázkou dalšího šetření.

I bez všech technologických analýz jsou již uvedené nálezy okolnosti samotné tak obskurní, že považují za možné už jen na jejich základě prohlásit **celý nález za zcela nevěrohodný**. Pokud chceme archeologii prodávat jako skutečně vědní disciplínu, neměli bychom s podobnými nálezů vůbec ztrácet náš drahocenný čas. O to absurdnější je fakt, že někteří kolegové jsou stále ještě

schopni hájit jejich pravost a autentičnost. Skutečnost, že náklady na vykoupení (v roce 1999 byla předpokládaná cena za výkup zlatých předmětů snížena z předpokládaných 1,4 milionu DM na 750.000,- DM /s. 62/) a restaurování nálezů, jejich prezentaci a následné terénní i badatelské projekty finančně podporované DFG dosáhly dnes už několika milionů Eur, je jen tragikomickým důsledkem toho, že mediální management nálezů byl od počátku zjevně v rukou jejich amatérských nálezců, odborné instituce hrály zpočátku jen druhé housle, kolem nálezů vznikl nejprve velký mediální humbuk a teprve po více než deseti letech diskusí došlo na skutečné vědecké analýzy. Z rozjetého vlaku velkých příslibů a očekávání se totiž potom mnohem hůře vystupuje.

Budiž i pro nás kauza Bernstorf výstrahou, jak se archeologie dělat nemá, a poučením, jak nemá vypadat přístup profesionálů k aktivním amatérům. Bernstorf je učebnicovým příkladem toho, jak se z vědecké disciplíny může v očích laické veřejnosti snadno stát obskurní, směšné a zcela nesrozumitelné, ale přitom docela drahé hobby, kde se významné vědecké „kapacity“ navzájem napadají a hašteří jako trhovkyně na jarmarku, kde neplatí vědecká argumentace, ale spíše osobní útoky a invektivy, a kde už není na první pohled rozpoznatelný rozdíl mezi profesionálem a laikem, vědcem a amatérem, vědeckou argumentací podloženou analýzami a fakty a emocionálně zabarvenou argumentací hnanou vlastními ambicemi a přesvědčením o vlastní neomylnosti.

Literatura

Bähr, V. et al. 2012:

Bähr, V. — Krause, R. — Gebhard, R.:

Neue Forschungen zu den Befestigungen auf dem Bernstorfer Berg bei Kranzberg im Landkreis Freising (Oberbayern). Bayerische Vorgeschichtsblätter 77, 2012, 5–41.

Bähr, V. 2016:

Die Bernsteinfunde aus der bronzezeitlichen Befestigung von Bernstorf. In: *Gebhard, R. — Krause, R. /Hrsg./: 267–274.*

Gebhard, R. 1999:

Der Goldfund von Bernstorf. Bayerische Vorgeschichtsblätter 64/1999, 1–18.

Gebhard, R. u. a. 2014:

Gebhard, R. — Krause, R. — Röpke, A. — Bähr, V.:

Das Gold von Bernstorf – Authentizität und Kontext in der mittleren Bronzezeit Europas. In: *Meller, H. u. a.:* 761–776.

Gebhard, R. — Krause, R. 2016:

Bernstorf. Archäologisch-naturwissenschaftliche Analysen der Gold- und Bernsteinfunde vom Bernstorfer Berg bei Kranzberg, Oberbayern. Bernstorf-Forschungen 1. Abhandlungen und Bestandskataloge der Archäologischen Staatssammlung, Band 3. Archäologische Staatssammlung München. München.

Hänsel, A. 2007:

Das Bernstorf-Orakel: Eine lange Reise in der Bronzezeit. 2. vydání. Roseni, 2007.

Meller, H. u. a. /Hrsg./ 2014:

Meller, H. — Risch, R. — Pernicka, E. /Hrsg./:

Metalle der Macht – Frühes Gold und Silber. 6. Mitteldeutscher Archäologentag vom 17.–19. Oktober 2013 in Halle (Saale). Tagungen Landesmus. Vorgeschichte 11 (Halle/Saale 2014).

Moosauer, M. et al. 1998:

Moosauer, M. — Bachmaier, T. — Gebhard, R. — Schubert, F.: Die befestigte Siedlung der Bronzezeit bei Bernstorf, Ldkr. Freising. Vorbericht zur Grabung 1994–1997. In: Küster, H. — Lang, A. — Schauer, P. (Hrsg.). Archäologische Forschungen in urgeschichtlichen Siedlungslandschaften. Festschr. Georg Kossack. Regensburger Beiträge zur Prähistorischen Archäologie 5. Regensburg, 269–280.

Moosauer, M. — Bachmaier, T. 2000, 2005:

Bernstorf. Das Geheimnis der Bronzezeit. Stuttgart.

Pernicka, E. 2014a:

Zur Frage der Echtheit der Bernstorfer Goldfunde. In: *Meller, H. u. a. /Hrsg./: 247–256.*

Pernicka, E. 2014b:

On the authenticity of the goldfinds from Bernstorf, community of Kranzberg, Freising district, Bavaria. Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte, Band 94, 517–526.

Rohde, C. et al. 2016:

Unter Mitarbeit von C. Sebastian Sommer, Jochen Haberstroh, Martin Pietsch, Stefan Winghart und Peter Freiberger. Funde und Finder. Zur Auffindungsgeschichte der Gold- und Bernsteinartefakte im Bereich der bronzezeitlichen Befestigung von Bernstorf, Gde. Kranzberg. In: *Gebhard, R. — Krause, R.:* 275–287.

Verkooijen, K. 2017:

Report and Catalogue of the Amber found at Bernstorf, near Kranzberg, Freising district, Bavaria, Germany. Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte, Band 96, 139–230.

Woltermann, G. 2016:

Die prähistorischen Bernsteinartefakte aus Deutschland vom Paläolithikum bis zur Bronzezeit. Methodische Forschungen zu Lagerstättengeneese, Distributionsstrukturen und sozioökonomischem Kontext. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Band 290. Bonn.

Frolík, J. — Smetánka, Z. 2014:

Pohřebiště v Lumbeho zahradě na Pražském hradě. Castrum Pragense 12.1. Praha.

Jakab, J. 2008:

Kostra mladej ženy z Mosta pri Bratislave a antropológia starých Maďarov na Slovensku. In: Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska. Zborník príspevkov z kolokvia. Zost. T. Štefanovičová, D. Hulínek. Bratislava: SAHI, 313–319.

Levínský, O. 2009:

Mlčechvosty, okr. Mělník – polokulturní sídliště a pohřebiště z období mladšího pravěku a středověku (novověku). Výzkum v r. 2005. Archeologie ve středních Čechách 13, 2009, 13/1, 305–322.

Macháček, J. 2016:

Velkomoravská rotunda na Pohansku a její zakladatel. In: Macháček, J. — Wihoda, M. /eds./: Pád Velké Moravy aneb Kdo byl pohřben v hrobu 153 na Pohansku u Břeclavi — The Fall of Great Moravia. Who was buried in grave H 153 at Pohansko near Břeclav? Praha: Lidové noviny, 10–53.

Mařík, J. 2009:

Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku — Early Medieval Agglomeration of Libice and its Hinterland. Praha 2009. Dissertationes Archaeologicae Brun /Pragensesque 7.

Měřínský, Z. 1986:

Morava v 10. století ve světle archeologických nálezů. Památky archeologické 77, 1986, 18–80.

Profantová, N. 2003:

Mikulčice, pohřebiště u VI. kostela. Pokus o chronologické a sociální zhodnocení — Mikulčice-Gräberfeld bei der 6. Kirche: Versuch einer chronologischen und sozialen Auswertung. In: Profantová, N. — Kavánová, B.: Mikulčice – pohřebiště u 6. a 12. kostela. In: Kouřil, P. /ed./: Spisy ARÚ v Brně č. 22. Brno: Archeologický ústav AV ČR, 7–209.

Profantová, N. 2011:

New Evidence concerning Dating, Importance and Hinterland of Early Medieval Hillfort of Klecany, district of Prague-East. In: Macháček, J. /ed./: Praktische Funktion, gesellschaftliche Bedeutung und symbolischer Sinn der frühgeschichtlichen Zentralorte in Mitteleuropa. Studien zur Archäologie Europas. Bonn, 299–314.

Profantová, N. 2013:

Gräber mit Sporen aus Böhmen. In: Biermann, F. — Kersting, T. — Klammt, A. /eds./: Soziale Gruppen und Gesellschaftsstrukturen im westslawischen Raum. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 70. Langenweissbach, 57–76.

Profantová, N. — Špaček, J. — Novotná, M. 2011:

Nové poznatky o výrobě a obsahu kaptorg na základě studia hrobů ze Zelenče a Čelákovice — New knowledge about the manufacture and contents of kaptorgas based on the study of graves from Zeleneč and Čelákovice, Prague-East district. Archeologie ve středních Čechách 15, 539–552, Fototab. 14.

Profantová, N. a kol. 2010:

Klecany. Raně středověká pohřebiště II — Die frühmittelalterlichen Grabfelder in Klecany. Praha.

Sláma, J. 1977:

Mittelböhmen im frühen Mittelalter I. Katalog der Grabfunde. Praehistorica 5. Praha.

Stránská, P. — Hájek, M. 2009:

Laténské kostrové pozůstatky z Mlčechvost. Archeologie ve středních Čechách 13/1, 323–325.

Tomková, K. a kol. 2012:

Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů I. Pohřebiště — Die Gräberfelder in Levý Hradec und seinen Forfeldern. Katalog. Praha: Archeologický ústav AV ČR.

Vajs, J. /ed./ 1929:

První staroslověnská legenda o sv. Václavovi, Charvátsko-hlaholská redakce. In: Vajs, J. Sborník staroslověnských památek o sv. Václavu a sv. Ludmile. Praha, 36–43.

Wihoda, J. 2016:

Druhý život mojmírovských knížat. In: Macháček, J. — Wihoda, M. /eds./: Pád Velké Moravy aneb Kdo byl pohřben v hrobu 153 na Pohansku u Břeclavi — The Fall of Great Moravia. Who was buried in grave H 153 at Pohansko near Břeclav? Praha, Lidové noviny,

Zábojník, J. 2015:

Zum Verhältnis zwischen Archäologie und Anthropologie am Beispiel frühmittelalterlicher Gräberfelder aus dem Mitteldonauroaum (7.–10. Jahrhundert). In: Heinrich-Tamáska, O. — Herold, H. — Straub, P. — Vida, T. /eds./: „Castellum, civitas, urbs“: Zentren und Eliten im frühmittelalterlichen Ostmitteleuropa. (B. M. Szöke zu seinem 65. Geburtstag gewidmet). Budapest [u. a.], 277–292.